

A Testvérhegyi villa területén végzett feltárások újabb eredményei

(Budapest III., Lángliliom utca – Bécsi út 314.; Hrsz.: 20023/27-29)

2006. július 17. – szeptember 27. között végeztünk megelőző régészeti feltárásokat az OPUS-VIA Ingatlanfejlesztő Kft. megbízásából. A régészeti munkák a lakópark négy tervezett épületének (10., 15., 18., 20.) területére terjedtek ki, melyek esetében a 2005. évi szondázás (HAVAS 2006) eredményei a KÖH szakhatósági állásfoglalása értelmében megelőző feltárások elvégzését tették indokolttá. A lelőhely korábban megismert belső topográfiája szempontjából az idei feltárások mind a „bejárati komplexumot” mind a „villaépületeket”, illetve azok környezetét érintették, összesen 1456 négyzetméter területen. (1. kép)

A feltárás előzményei

Az úgynevezett „Testvérhegyi villa” Garády Sándor 1934-ben végzett feltárásai nyomán vált ismertté. (GARÁDY 1936) A folyamatban lévő lakópark-beruházással kapcsolatban 2002–2004 közt folytatott megelőző feltárásokat T. Láng Orsolya, aki hitelesítette a Garády-féle ásatás eredményeit, feltárta a Brigetio felé vezető diagonális út több részletét a mellé telepített sírokkal, és a villa bejárati épületegyütteseként értelmezett építmény jelentős részét. (A korábbi eredményeket is összefoglalva: LÁNG 2004, lásd még: LÁNG 2005)

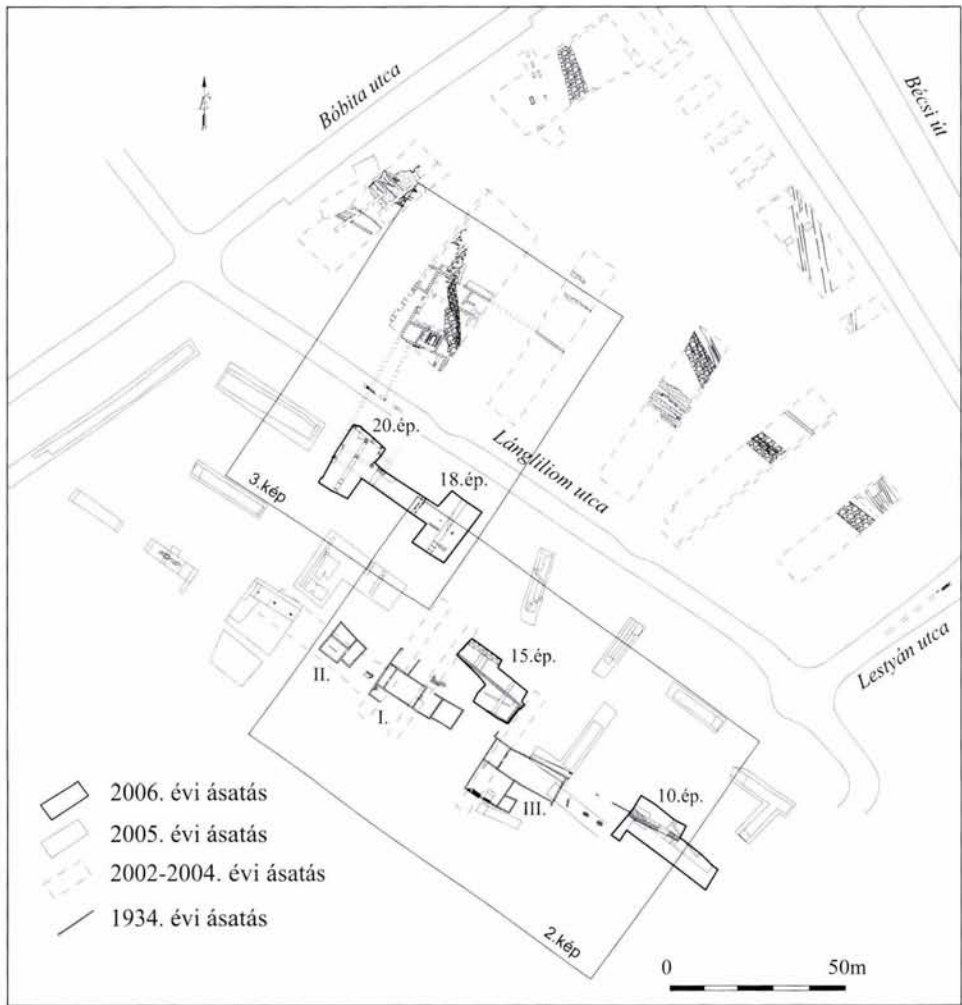
Recent results of excavations in the area of the Testvérhegy villa

(Budapest III, Lángliliom Street – 314 Bécsi Road; Lrn: 20023/27-29)

Investment-led excavations were commissioned by the OPUS-VIA Ingatlanfejlesztő Kft. between July 17 and September 27, 2006. The archaeological work extended over the territory of four future buildings (10, 15, 18 and 20) in the residential district, where the results of the test excavations carried out in 2005 (HAVAS 2006) justified the investment-led excavations according to the official position of the KÖH. Regarding the already known inner topography of the site, these excavations affected the “entrance complex” and the “villa buildings” as well as their environs over a territory of 1456 square metres. (Fig. 1)

Antecedents to the excavation

The so-called “Testvérhegy villa” was first excavated by Sándor Garády in 1934. (GARÁDY 1936) Orsolya T. Láng conducted investment-led rescue excavations there in connection with on-going residential district development in 2002–2004. She authenticated the results of Garády’s excavations, unearthed details of the diagonal road leading toward Brigetio with the graves located along side it and a significant part of a construction interpreted as the entrance building complex of the villa. (For a summary of the earlier results: LÁNG 2004, see also: LÁNG 2005)



1. kép: Helyszínrajz
Fig. 1: Excavation map

2005-ben a „villaépületek” közvetlen környezetét és területét, továbbá a „bejárati komplexum” egy részét is magába foglaló telektömbben végeztünk szondázó kutatásokat, melyek során a terület ókori terepalakulatára, és mesterséges terepalakítására vonatkozó adatokon túl mind a „bejárati komplexumnak” mind pedig a villaépületeknek újabb részleteit lokalizálhattuk. (HAVAS 2006)

In 2005, test excavations were conducted on the block of lots that included the territory and the immediate environment of the “villa buildings” in addition to part of the “entrance complex”. The results included data on the surface formations of the area and on artificial landscaping in the Late Roman Period. It has been possible to localise new details of the “entrance complex” and the villa buildings. (HAVAS 2006)

A „villaépületek” délkeleti előtere (10. tervezett épület) (2. kép)

A tervezett 10. épület területén múlt évi szondaárkunk északi irányú kibővítésével (2,5-6 méter), illetve két tavalyi munkafelület összebontásával nyitottuk meg idei kutatási területünket. A helyenként régészeti rétegeket is érintő újkori, illetve modern bolygatások (beton fal alapok, szemétgödörök) ellenére sikerült azonosítanunk a Garády Sándor 1934. évi (GARÁDY 1936) ásátásához köthető, két egymásra merőleges kutatóárkot, melyekkel az általa alaprajzon is jelölt fal északi falsíkját, és az előterében erősen lejtő terépet szondáztuk. Bizonyossá vált, hogy ez a kutatás lényegében a tavaly rövid szakaszon feltárt, magasabban fekvő római falra irányult, a mélyebben fekvő, korábbi falat nem tisztáztuk.

A kutatási terület nyugati szélén elhelyezkedő, tavaly megkezdett rétegvizsgáló szonda északi meghosszabbításával tisztáztuk az észak felé meredeken lejtő rétegsor további alakulását, azonosítottuk azt az erősen agyagos réteget, amely egy jelentősebb hegyesuszamlásra vezethető vissza. A lejtését jól jellemzi, hogy a feltárt, mintegy 4 méteres szakaszon majdnem egy teljes métert esik. Ennek a rétegnek a tetején foltokban apróköves járósínt volt megfigyelhető, amire a rendelkezésre álló teljes felületen rá is bontottunk. Mind a járósíntből, mind az alatta fekvő agyagrétegből csak római leletek kerültek elő. A hegyesuszamlás annak a későbbi római falnak (2. kép: 1) a jelentős részét is magával sodorta, amelynek tavaly 2 méter hosszú szakaszát tártuk fel. A fal jellegzetes, hosszúkás alakúra lenyagolt mészköveit megtaláltuk omladék formájában, annak északi előterében. Az objektum keleti folytatását is már jobbra csak omladékos

Southeast foreground of the “villa buildings” (future building no.10) (Fig. 2)

The excavation territory this year was opened on the territory of future building no. 10 with the extension of last year's test trench towards the north (2.5 – 6 m) and the connection of two surfaces from last year. Despite the modern disturbances that sometimes extended into the archaeological layers (concrete wall foundations, refuse pits), we could identify two trenches running perpendicular to each other from Sándor Garády's 1934 excavation. (GARÁDY 1936) Here, he documented the northern wall face he marked on his ground plan and the steeply sloping surface in front of it. It became clear that the earlier investigation had focused on the Roman wall lying at a higher level, a short stretch of which was unearthed last year although it did not clarify the lower lying earlier wall.

The continuation of the layer series steeply sloping in a northwards direction was clarified in the northern extension of the trench dug last year in order to examine the stratification at the western edge of the territory. A clayey layer was identified. It came from a significant landslide and sloped down nearly 1 m over a 4 m stretch. On top of it, a fine gravelly floor level was observed in spots over a length of 4 metres. This floor level was found over the entire territory. Only Roman finds were recovered both from the floor level and the underlying clay layer. The landslide had carried away a significant part of the later Roman wall (Fig. 2: 1) of which a 2 m long stretch was unearthed last year. The characteristic limestone blocks from the wall, which were roughly carved to form an elongated shape, were found in the form of a debris heap in

állapotban találtuk meg, a tavalyi 2 méteres szakasz után további mintegy 3 méter hosszúságban.

További felületi feltárással szerencsésen tisztázható volt az előbb említett fal szintje alatt elhelyezkedő korábbi római fal is. (2. kép: 2, 4. kép) A két jelenség a rétegsor tanúsága szerint egyértelműen eltérő korú, a korábbi jó 30 centiméterrel mélyebben fekszik, továbbá tájolása is közelebb áll a kelet–nyugati irányhoz. E korábbi fal valójában egy 10–15 centiméteres kövekből agyagba rakott 85–90 centiméter széles alapozás, melynek a legtöbb helyen 4 kősora maradt fenn. A kősorokat a lejtő irányú talajmozgás összesen 25–30 centiméterrel tolta el egymáson. Az alapozáshoz tartozó felépítményt legkésőbb a magasabban fekvő fal kialakításakor elbontották, maradványát, omladékát nem találtuk. Magát az alapot keleti irányban összesen 16 méter hosszan tártuk fel, de nem értük el sarkát, vagy lezáródását, szintén nem találtunk becsatlakozó falra utaló nyomot. Mind az alapozást fedő rétegből, mind magából az alapból kizárólag római kerámiák, téglatöredékek kerültek elő.

A falak környezetének, illetve az ismert villaépület(ek) délkeleti előterének pontos funkciójára utaló újabb régészeti jelenség nem került elő idén, de a régebbi (1934. évi) feltárásokból ismerünk két sírt a közelben, melyek talán összefüggenek a falakkal. A terület mindenképp gondosan karbantartott részét képezhette a „villaépületek” környezetének, erre utal a falak kivitele, és maga a megújítás ténye is.

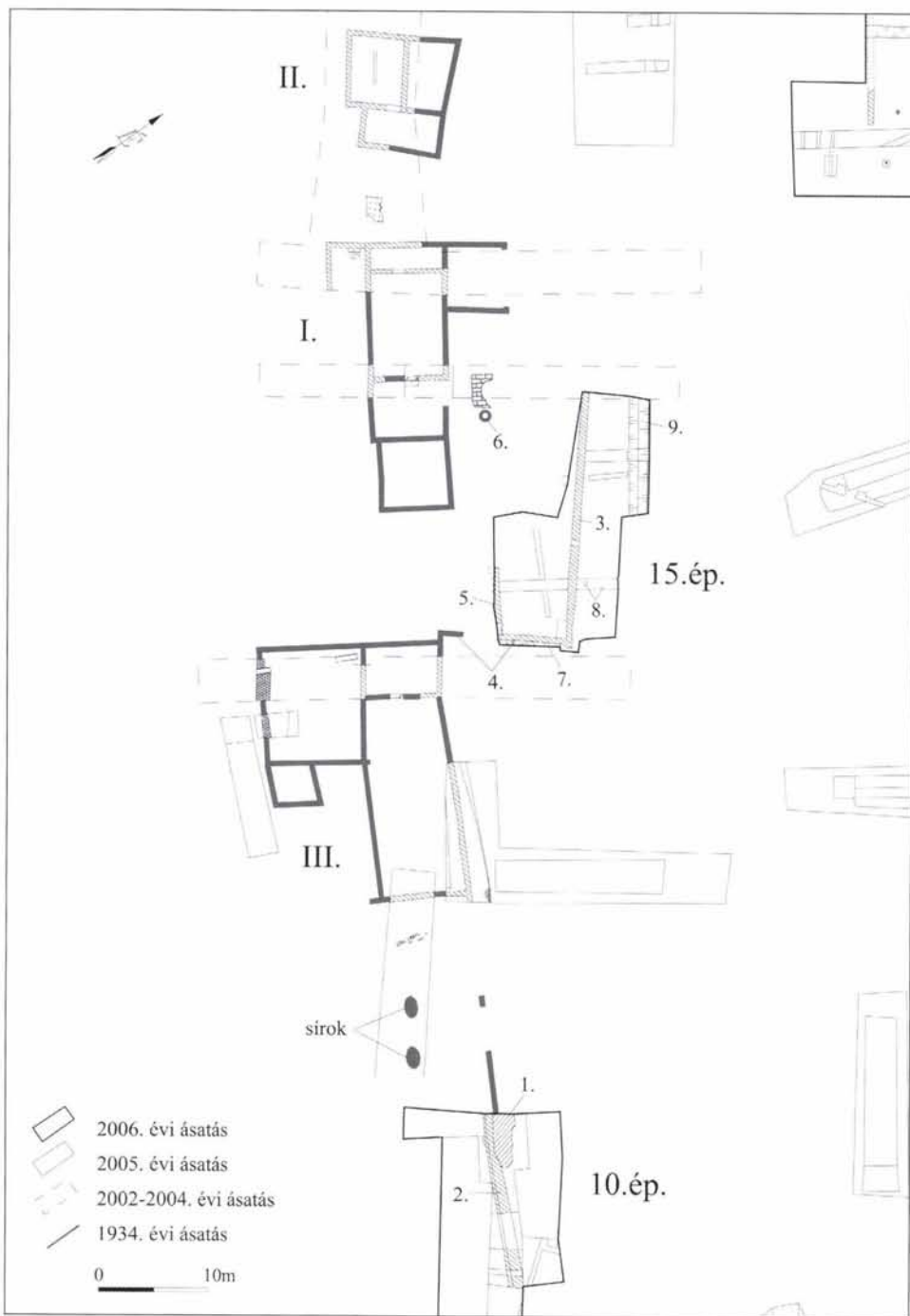
A „villaépületek” (15. tervezett épület) (2. kép)

A 15. épület tervezett kontúrján belül bővítettük meg tavalyi szondaárkunk területét. A teljes felület feltáráására csak ész-

the wall's northern foreground. The eastern continuation of the feature was also found, mostly damaged, over a length of 3 m continuing the 2 m long stretch unearthed last year.

With the excavation of further surfaces, it became possible to clarify the earlier Roman wall as well below the level of the above-mentioned wall. (Fig. 2: 2, Fig. 4) Based on this layer series, the two phenomena certainly came from different periods: the earlier one lay 30 cm deeper with an orientation closer to east–west. This earlier wall actually represented the remains of an 85–90 cm wide foundation built from 10–15 cm sized stones placed in clay. Four stone rows of this wall were preserved in most places. Soil perturbations had pushed the remaining stone rows 25–30 cm down the slope. The superstructure of the foundation was pulled down when the upper wall was constructed at latest, and no remains or debris from it could be found. The foundation was unearthed over a length of 16 m towards the east without reaching its corner or closing and nothing suggested that there was a wall joining it. Only Roman ceramics and brick fragments were recovered from the layer above the foundation and the foundation itself.

No archaeological find was uncovered this year that revealed the exact function of the area enclosed by these walls and the southern foreground of the known villa building(s). Two graves, which can perhaps be linked to the walls, were brought to light during previous excavations (1934). The territory was a regularly maintained part of the area of the “villa buildings”, something that can be ‘read’ from the quality of the walls and the fact of the reconstruction itself.



2. kép: A „villaépületek” és délkeleti előterük
 Fig. 2: “Villa buildings” and their southeast foreground

kon egy 4×12 méteres részlet esetében nem volt lehetőségünk, egy a folyamatban lévő építkezést ellátó út miatt.

A tavaly megtalált északnyugat–délkeleti irányú átlagosan 80-90 centiméter szélességű mészkőfalat (2. kép: 3) idén összesen 23,6 méter hosszan tárhattuk fel, (5. kép) megismertük délkeleti sarkát, nyugaton azonban nem értük el a végét. A falnak, mely részben földbe mélyített alapozásként értékelhető, 2-3 kőSORA maradt fenn. Az említett délkeleti falsaroknál egy egykorú, de csak 60-65 centiméter széles fal csatlakozik be dél felől, merőlegesen. (2. kép: 4, 6. kép) Ennek az északkelet–dél-nyugati irányú falnak egy szakaszát munkaterületünk déli metszetétől 3 méterre délre tárta fel Garády Sándor, ott a fal becsatlakozik a „3. villaépület” északnyugati sarkába. A fal fennmaradt részét szintén részben földbe mélyített alapozásként értékelhetjük, 3-4 kőSORA maradt fenn, melyeket eleve a tereplejtéshez igazodva alakítottak ki. Ez a fal érint egy korábbi, északnyugat–délkeleti irányú falat is (2. kép: 5) melyet déli metszetünk tövében 6,9 méter hosszan tártunk fel. (7. kép) Nyugati végét falsarok, keleti végét 1,6 méter hosszú küszöbök alkotja, erre a küszöbre épült rá a későbbi, északkelet–délnyugati fal a bejáratot leszűkítve. A fal 60 centiméter széles, az alapozás 3 kőSORA maradt fenn.

A három említett fal egy hosszúkás udvar határait alkotja, amely közös előtérként kötötte össze a Garády-féle 1. és 3. „villaépületeket”. Ebbe az udvarba ékelődik bele az a 6,9 méter hosszú, és legalább 5 méter széles, eddig feltáratlan helyiség, aminek északi falát találtuk meg déli metszetünknel. Szintén ez az udvar foglalta magában a Garády által feltárt kutat és pincét munkaterületünkől délnyugat-

“Villa buildings” (future building no. 15) (Fig. 2)

The territory of the test trench from the last year was enlarged within the planned outlines of building no. 15. The entire surface was uncovered apart from a 4×12 m segment in the north occupied by a service road for the construction works.

Altogether 23.6 m of the northwest-southeast running, 80-90 cm wide limestone wall found last year (Fig. 2: 3) was unearthed this year. (Fig. 5) Its southeastern corner was discovered not its western end. Two-three stone rows were preserved from the wall, which can be interpreted as a partly sunken foundation. From the south, a contemporary but only 60-65 cm wide wall joined it at a right angle at the above-mentioned southeast corner. (Fig. 2: 4, Fig. 6) Sándor Garády brought to light a stretch of this northeast-southwest running wall 3 m south of the southern cross-section of our excavation territory, where the wall joins the northwestern corner of “villa building 3”. The preserved part of the wall also comprised a partly sunken foundation from which 3-4 stone rows were preserved because they were adjusted to match the sloping surface. This wall connects to an earlier northwest-southeast running wall as well. (Fig. 2: 5) This wall was recovered at the foot of the southern cross-section over a length of 6.9 m. (Fig. 7) A corner closes it to the west and a 1.6 m long threshold stone in the east. The later northeast-southwest running wall was built over this threshold stone narrowing the entrance. The wall is 60 cm wide and 3 rows of stone were preserved from the foundation.

The three walls described above form three borders of an elongated yard which connected Garády's “villa buildings” 1

ra. (2. kép: 6) Az udvart, valószínűleg már annak kialakításakor 30 centiméter vastag, gazdag leletanyagot, és a villa átépítéséből származó építési törmelék (tégglák, habarcs) tartalmazó réteggel töltötték fel. A feltöltés tetején apróköves járósínt alakítottak ki, ami egyenletlenül lejt észak felé. Az udvartól keletre szintén valószínűsíthető további helyiség jelenléte, erre utal legalábbis a délnyugat–északkeleti faltól keletre, kisebb felületen feltárt habarcsos járófelület és lekövezés. (2. kép: 7)

Az udvar északi előterében a római kori rétegek jóval kevesebb leletet tartalmaznak, a kőfalas periódushoz köthető objektum nem került itt elő, azonban két ennél korábbi (római kori) cölöplyukat, (2. kép: 8) és egy nagyobb kelet–nyugati irányú középkori árkot (2. kép: 9) azonosíthattunk.

Északkelet–délnyugati irányú szondaárkaink segítségével legalább három, a falak megépítését megelőzően kialakult, de még római leleteket adó réteget tárhattunk fel. Ezek egyikéhez köthető a két cölöplyuk, és egy erőprofilú fibula. Szintén kiemelkedő lelet az udvar feltöltéséből származó emailos fibula.

A 15. tervezett épület feltárásának különös jelentőségét részint az adta, hogy a villa jelentős új részeit ismerhettük meg, és eddig ismeretlen helyiségekről szerezhattünk tudomást. Másrészt igazolódott az a korábbi sejtés is, hogy az úgynevezett 1. és 3. villaépületek valójában egyetlen nagyobb épület részeit képezték a villa legteljesebb kiépítésének korszakában.

„Bejárati komplexum” (18. és 20. tervezett épületek) (3. kép)

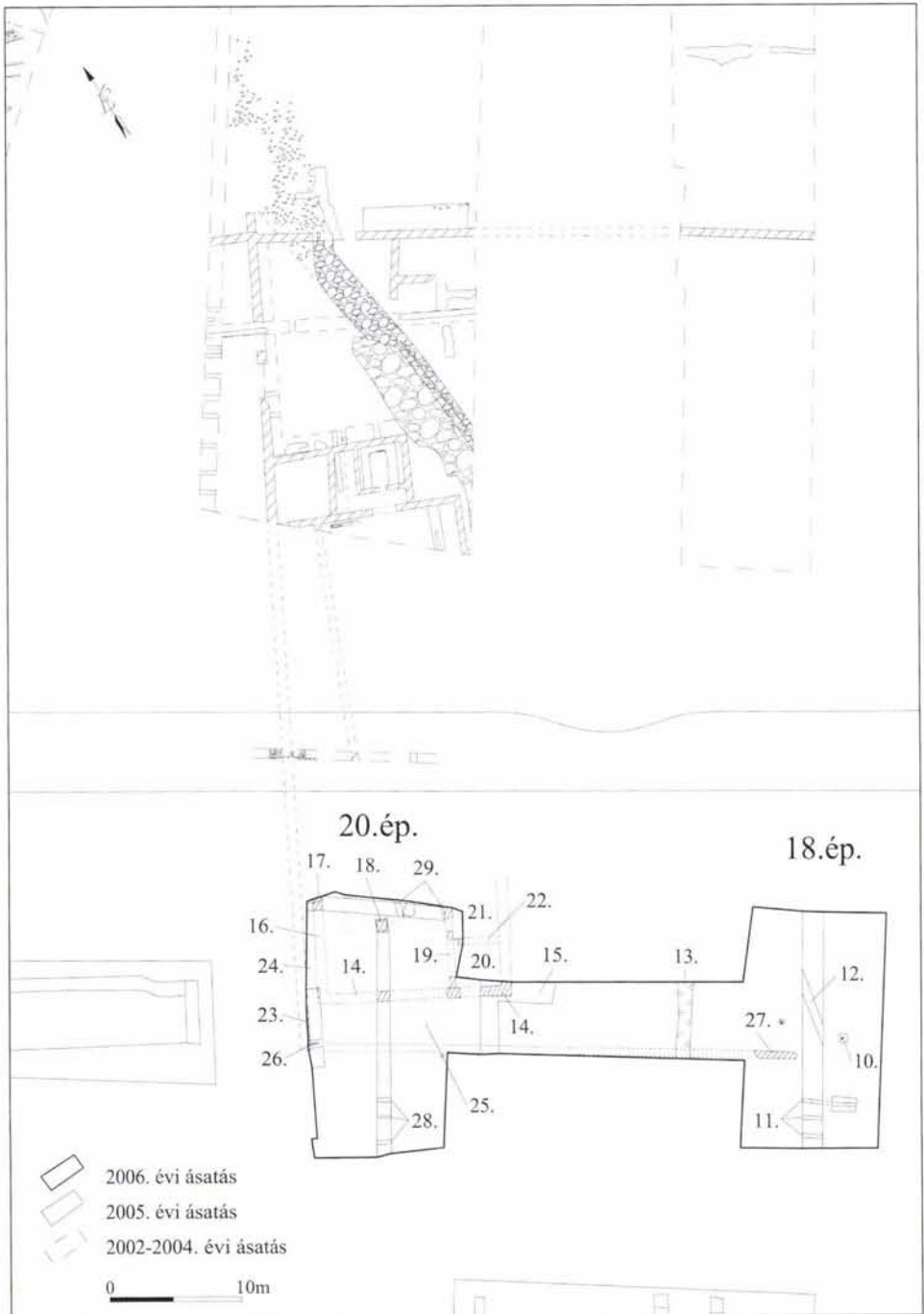
A beruházó által kitűzött, és lemélyített épületkontúrokon belül, és részben az azokon keresztül múlt évben megnyitott szondaárkunk területén folytattunk feltárást.

and 3 as a common foreground. The 6.9 m long and at least 5 m wide not yet unearthed room of which the northern wall was found at the southern cross-section, was wedged into this yard. The well and the cellar unearthed by Garády southwest of this newest excavation area also stood in the yard. (Fig. 2: 6) The yard was filled in with a 30 cm thick layer containing a rich find material and building debris from the reconstruction of the villa (bricks and mortar) probably during its construction. A fine gravelly floor level was built over it that sloped unevenly northwards. Another room must have stood east of the yard as well based on the presence of a mortared floor level and a small area of stone pavement unearthed east of the southwest–northeast running wall. (Fig. 2: 7)

The Roman period layers contained far fewer finds in the northern foreground of the yard. No feature from the stone wall period was recovered here, but it was possible to identify two earlier (Roman period) postholes (Fig. 2: 8) and a large east–west running medieval ditch. (Fig. 2: 9)

At least three layers were revealed in the northeast–southwest running test trenches. Although these layers were deposited before the wall was built they still yielded Roman finds. The two postholes and a strongly profiled brooch could be linked with one of these layers. The enamelled brooch found in the fill of the yard is yet another notable find.

The special significance of the excavation of the territory of future building no. 15 was that we could study significant new parts of the villa and identify new rooms. It could also be corroborated that villa buildings 1 and 3 were parts of a single larger building in the period when the villa reached its largest extent.



3. kép: A „bejáratú komplexum”
 Fig. 3: “Entrance complex”

A 18. épület területén a római réteg tetejének kibontása után jelentkezett a már tavaly is tapasztalt, szórtköves, gazdagabb leletanyagot tartalmazó járószint, és egy tavaly kibontatlanul hagyott beásott objektum, kisebb gödör foltja. (3. kép: 10) A gödör kibontása után, a járószint elbontása, és a további mélyítés során a kerámia-töredékek mellett 3 darab Kr. u. 2. századi nagybronz (egy igen kopott Nerva, egy Hadrianus, és egy Antoninus Pius), és egy ezüst fülbevaló is előkerült. A római réteg aljának elérésére csak egy 1,5 méter széles, észak–déli szondában, és egy kisebb, 1×2 méteres felületen volt lehetőségünk, itt az előzetes várakozásoknak megfelelően kirajzolódtak a már 2003-ban és 2005-ben is érintett gerenda konstrukciók nyomai. Szondánk területén 3 darab 30 centiméter széles kelet–nyugati gerendanyom, (3. kép: 11) és egy 50 centiméter széles észak–déli árok (3. kép: 12) került kibontásra. A jelenségek betöltéséből csekély számú, római kerámia-töredék került elő.

Tavalyi kutatóárkunknak a két tervezett épület közé eső szakaszán két helyen volt szükséges további feltárást végeznünk. A 18. épület közelében legutóbb csak foltban dokumentált 120 centiméter széles észak–déli árok (3. kép: 13) egy szakaszát bontottuk ki. Az árkot a római réteg tetejébe vágták, betöltéséből néhány római kerámia-töredék és egy római üveg töredéke került elő. Az objektum jelentőségét az adja, hogy valószínűleg rendszert alkot azokkal a hasonló rétegtani szituációt mutató árkokkal, melyeket 2005-ben a 12., 16., 19., idén pedig a 15. épület területén tárhattunk fel. Az árkok némelyikéből középkori leletek is előkerültek.

A két tervezett épület közt idén megkutatott másik jelenségesoport a 20. épület keleti széle közelében helyezkedik el. Itt

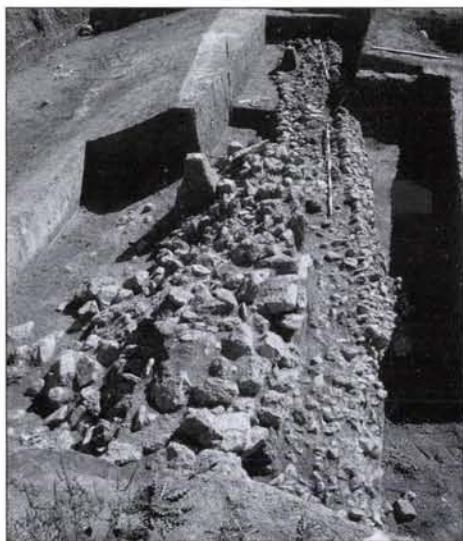
“Entrance complex” (future buildings 18 and 20) (Fig. 3)

The excavation continued on the area of the test trench opened last year within and partly across the outlines of the future buildings marked out and deepened by the developer.

The gravelly floor level containing a rich find material found last year, and the discolouration marking the location of a pit that was not unearthed last year appeared after clearing of the top of the Roman period layer in the area of future building no. 18. (Fig. 3: 10) After the pit was excavated, the floor level was cleaned and the excavation continued downwards. Three large bronze coins from the AD 2nd century (a heavily worn Nerva, a Hadrian and an Antonine Pius) and a silver earring were collected in addition to ceramic shards. The bottom of the Roman layer could only be reached in a 1.5 m wide north–south running test trench and over a small 1×2 m surface where the traces of the timber constructions already observed in 2003 and 2005 were, as expected, outlined. Three 30 cm wide east–west oriented timber imprints (Fig. 3: 11) and a 50 cm wide north–south running ditch (Fig. 3: 12) came to light in the test trench. A few Roman pottery shards were recovered from the feature fills.

Excavations had to be conducted in two parts of the test trench from the last year between the two future buildings. A stretch of the 120 cm wide north–south running ditch (Fig. 3: 13), previously documented only in spots, was uncovered next to the place of future building no. 18. The ditch had been dug into the top of the Roman period layer. Its fill contained a few Roman shards and a fragment of Roman glass. The significance of the feature lies

2005-ben egy több mint 16 méter hosszán kelet–nyugati irányban követhető 1,5-2 méter széles köves omladék hirtelen északi irányú fordulását, tőle északra pedig egy ugyancsak kelet–nyugati fal kiszédesi árkát figyelhettük meg. Néhány téglá, és festett vakolattöredék már múlt évben sejtette a hely kiemelkedő jelentőségét a villa bejárati épületegyüttesének értelmezése, értékelése szempontjából. A további feltárások során a falkiszédesi árkának érintett szakaszát kibontva megtaláltuk a fal 80-85 centiméter széles alaptestét, és a fal sarkánál megmaradt, a felmenő falat képező 1. és 2. kősort. (3. kép: 14, 9. kép) A nagyjából még a római korban elbontott fal tehát az omladékhoz hasonlóan észak felé fordul. Az omladék köveinek felszedése során több kidolgozott kváder került elő, ezek utalnak a falsarok eredeti szerkezeti kialakítására. A falon kívül, annak keleti oldalán a köves omladék alatt



4. kép: A „villaépületek” délkeleti előterében talált falak feltárás közben

Fig. 4: Walls in the southeast foreground of the “villa buildings” during excavation

in the fact that it probably belonged to the system of ditches found in a similar stratigraphic position in the area of future buildings nos. 12, 16 and 19 in 2005, and in the area of future building no. 15 this year. Some of the ditches also contained medieval finds.

The other group of phenomena investigated in the area between the two future buildings this year was located next to the eastern edge of the area of future building no. 20. In 2005, it was discovered that the sudden turn to the north of a 1.5 – 2 m wide concentration of stone debris could be followed along a length of 16 m in an east–west direction. This debris concentration also had a removed wall running east–west to its north. A few bricks and painted plaster fragments had already indicated the significance of the area with respect to the interpretation and evaluation of the entrance building complex of the villa. After the excavation of the removed wall, the 80-85 cm thick foundation and the first and second stone rows of the vertical wall preserved at the corner of the wall (Fig. 3: 14, Fig. 9) came to light. Similarly to the concentration of stone debris, the wall, the larger part of which had been pulled down in the Roman Period, turned northwards. As the stones in the debris concentration were lifted, several ashlar were found that revealed the original structure of the wall corner. A number of roofing tiles, iron nails from the roof and a debris heap comprised of mortar, plaster and painted plaster fragments were found over a surface of 3×1.5 m beneath the stony debris outside the wall to the east. (Fig. 3: 15) Painted plaster formed large coherent blocks in a few places, and the patterns (marble imitation, floral motifs and a panel motif) imply that the frescos



5. kép: A „villaépületekhez” tartozó udvar részlete északnyugatról
 Fig. 5: Detail of the yard of the “villa buildings” from the northwest

több tetőfedő téglá, a tetőhöz tartozó vasszegek, majd $3 \times 1,5$ méter kiterjedésű felületen habarcsos, vakolatos, festett vakolattöredékes omladék került elő. (3. kép: 15) A festett vakolat helyenként nagyobb összefüggő blokkokat alkotott, a minták (márványozás, növényi motívumok, kazetta-minta) alapján feltételezhető, hogy a freskók egyetlen helyiség falfestéséhez tartoznak, és valószínűleg nagyobb felületek összeállítására, rekonstruálására alkalmasak. (8. kép) A festett, és festetlen töredékek közt egyaránt előfordult egy-egy égett darab. Ezek, és néhány faszén, félig kiégett agyagtégla töredék szintén utaltak az épület tűz általi pusztulására, akárcsak a 20. épület területén, nagyobb felületen kibontott paticsos, agyagtégla töredékes, szenes pusztulási réteg. A freskós omladék határait az idén megkutatott felülettel nem értük el, jelentősebb része maradt

came from a single room. It seems likely that it will be possible to refit and reconstruct large surfaces from them. (Fig. 8) A few burnt pieces were also found both among the painted and the unpainted fragments. These and a few pieces of charcoal and half-burned clay brick fragments suggest that the house burned down. A similar interpretation could be read from the destruction layer of daub and adobe fragments and charcoal uncovered over a large surface in the area of future building no. 20. It did not prove possible to reach the edges of the fresco debris on the surface investigated this year; a significant part was left intact north–northeast of the excavation.

It was possible to follow the above-mentioned east–west running removed wall along what would be nearly the entire width of the future building while the re-



6. kép: A
„villaépületekhez”
tartozó udvar részlete
északkeletről
Fig. 6: Detail of the yard
of the “villa buildings”
from the northeast



7. kép: A
„villaépületekhez”
tartozó udvar részlete
nyugatról
Fig. 7: Detail of the yard
of the “villa buildings”
from the west



8. kép: Freskós omladék a
„bejárati komplexumtól”
délkeletre
Fig. 8: Fresco debris
southeast of the
“entrance complex”

érintetlen feltárásunktól észak-északkeletre.

A 20. épület helyén megnyitott munkaterületünkön a már említett kelet–nyugati kiszedett falat csaknem a tervezett épület teljes szélességén végig követhettük. Csak a megkutatózott terület nyugati határa előtt 1 méterrel fordult a falkiszedés, és az alatt meghagyott falalap újra északra. (3. kép: 14, 11. kép) Innen északi irányba megint csak a kutatási terület északi határáig húzódott az egykori fal. (3. kép: 16) Az északi metszet közelében egy rövid szakaszon a fal felmenő része is épen maradt, a ráterülő járószint tanúsága szerint itt átjáró, ajtónyílás lehetett rajta. (3. kép: 17) A kiszedett fal által határolt téglalap (körülbelül 13×8 méter) alkotta a bejárati komplexum néven ismertté vált épület déli traktusát, záródását. Az egykori fal által határolt területen belül a tér további osztására egy 85 centiméter széles négyzetes falazott pillér, (3. kép: 18) és egy 60 centiméter szélességű észak–déli fal (3. kép: 19) utalt.

Utóbbi a bejárati komplexum délkeleti sarkában kialakított, mintegy 4 méter oldalhosszúságú helyiségsort határolt, aminek két helyiségét érintettük feltárásunkkal. (3. kép: 20-21, 12. kép) A délebbi, nagyjából négyzetes arányú helyiség (3. kép: 20) az épület délnyugati sarkát foglalja el, a tőle keletre, a falán kívül talált, fentebb leírt freskós omladék valószínűleg ehhez a helyiséghez köthető. A helyiség északi fala szintén 60 centiméter széles, alapozása és felmenő fala szintén megmaradt rövidebb szakaszon. (3. kép: 22) Az északabbi helyiség (3. kép: 21) belterében sok terrazzo és habarcestöredék feküdt a pusztulási szinten, de festett töredékeket a feltárt keskeny sávban nem találtunk. A helyiség lakó funkciója így is valószínűsíthető.

moved wall and the preserved foundation under it turned to the north only 1 m before the western edge of the investigated territory (Fig. 3: 14, Fig. 11) in the area of future building no. 20. The removed wall ran in a northerly direction to the northern edge of the excavation territory. (Fig. 3: 16) The upper part of the wall was also preserved along a short stretch near the northern cross-section where an opening, a door, may have been placed based on the floor level which spread over it. (Fig. 3: 17) The oblong (ca. 13×8 m) area edged by the removed wall formed the southern wing and the end of the building called the entrance complex. Within the space enclosed by the former wall, a square 85 cm wide walled pillar (Fig. 3: 18) and a 60 cm wide north–south running wall (Fig. 3: 19) attested to the way this space had been divided.

The latter wall edged a row of rooms with 4 m long sides in the southeast corner of the entrance complex. Two rooms came to light here. (Fig. 3: 20-21, Fig. 12) The southerly, more-or-less, square room (Fig. 3: 20) occupies the southwest corner of the building, and the fresco debris found outside the wall to its east probably came from this room. The northern wall of the room was also 60 cm wide, and its foundation and vertical wall were also preserved along a shorter stretch. (Fig. 3: 22) Many terrazzo and mortar fragments lay on the destruction level in the northern room (Fig. 3: 21) but no painted fragments were discovered in the narrow unearthed band. Nevertheless, it must have served as some kind of a dwelling.

It was characteristic of the complete building segment enclosed by the pulled-down main wall that a definite destruction layer comprising many daub and clay brick

A kiszedett főfal által határolt teljes épületrészt jellemezte, hogy a szétterített, nagyjából a falkiszcedésekből származó kőanyag alatt közvetlenül, határozott, sok paticot, agyagtégla töredéket és faszenet tartalmazó pusztulási szintet találtunk. A pusztulási rétegben több, helyben összelapult, összeállítható konyhaedényt, megoldott üvegedényt, elszórt vaseszközöket, és egy letört dárdahegyet találtunk, melyek együttesen utaltak az épületrész erőszakos, tűz általi pusztulására. A pusztulási réteg fölötti kövek, és maguk a falkiszcedések pedig a pusztítás után, még a római korban az épület ezen részének tudatos felszámolását mutatják. Az átlagosan 10 centiméter vastag pusztulási réteg alatt az épület jelentős részén, főként északon tömör, kőzúzalékos-aprókőves járósínteket bonthattunk ki, a járósínt megújítására csak a már említett pillér közelében láthattunk példát.

A „bejárati komplexumot” körülvevő, elkerített terület határait is megismerhettük nyugati és déli irányban. Ezeket a felszínre alapozott, száraz falazatú kőfalak jelölték ki. A nyugati kerítésfal (3. kép, 23) alsó három kősora csaknem 4 méter hosszan maradt fenn. (10. kép) Ez a falszakasz folytatása a 8. épület alatt feltárt nyugati kerítésfalnak. A kerítés és az épület között itt egy keskeny (körülbelül 1 méter széles) folyószerű átjáró alakult ki, (3. kép: 24) aminek a felszínén szintén aprókőves bedöngöléssel alakították ki járófelületet. Ez az átjáró az épulettől délre eső kisebb hátsó udvarra (3. kép: 25) vagy kertre vezetett. A hátsó udvar szélessége mintegy 3,5 méter volt, szilárd járófelületet itt nem alakították ki, de az épület használatának megfelelő szinten igen sok háztartási hulladékot, elsősorban kerámiatöredéket találtunk kiszórva. A déli, hegy felőli

fragments and charcoal lay beneath the scattered stone material mostly coming from pulled-down walls. Crushed kitchen ware which can be refit, molten glass vessels, scattered iron tools and a broken spearhead were found in the destruction layer. Together these objects attest to the destruction of the building in an aggressive fire. The stones above the destruction layer and the removed walls show that this part of the building was deliberately destroyed in the Roman Period. Compact floor levels of rubble and gravel were uncovered over a large part of the building, especially in the north, under the on-average 10 cm thick destruction layer. The renewal of the floor level could only be demonstrated near the above-mentioned pillar.

The borders of the enclosed area around the “entrance complex” could also be identified in the west and the south. The outlines of these rooms were formed by dry-wall stone walls established on the ground surface. Only the lower three stone rows were preserved along a length of 4 m from the western fencing wall. (Fig. 3: 23, Fig. 10) This marks the continuation of the western fencing wall brought to light in the area under future building no. 8. A narrow (ca. 1 m wide) corridor-like passage was formed here between the fence and the building. (Fig. 3: 24) The floor level surface of the corridor was constructed from rammed gravel. This passage may have led to the small backyard (Fig. 3: 25) or garden south of the building. The width of the backyard was about 3.5 m. It did not have a solid floor level. A very large amount of household refuse, especially ceramic shards, were thrown here at a level concurrent with the time the building was in use. Only a short stretch of the southern fencing wall survived towards the

kerítésfalnak csak rövid szakasza maradt fenn a nyugati kerítésbe történő becsatlakozásánál, (3. kép: 26) de ugyanennek a falnak 7 méter hosszú szakaszát tártuk fel 2005-ben a 18. épület területén. (3. kép: 27) Úgy tűnik, a „bejárati komplexum” körül elkerített terület keleti határa a 18. és 14. épületek között lehetett, erre utal az is, hogy az északi kerítés is követhető volt még a 18. épülettől északra (2002. évi feltárás), de onnan tovább kelet felé már nem. A villa kőperiódusát megelőző, gerendavázás konstrukciók nyomát a 20. épület területén is megtaláltuk, a 18. épület területén feltárt három kelet–nyugati irányú gerendanyom vonalában. Itt, a „bejárati komplexum” hátsó udvarától délre is három párhuzamos gerenda árkát tárhattuk fel, (3. kép: 28) de további két, észak–déli gerendanyomot is találtunk a későbbi kőépület déli traktusának közepénél. (3. kép: 29)

Az úgynevezett „bejárati komplexumot” érintő ideai feltárás jelentőségét az adta, hogy határaival együtt ismerhettük meg az épület déli traktusát, amely immár biztosan állítható, freskós, terrazzós, téglafedésű lakórészt is magában foglalt. A feltárt freskótöredékek az első ismert, a Testvérhegyi villához köthető falfestmények. Ugyanakkor épp az említett lakórész jelentős része kívül esett a kutatási területen, így jellegéről, beosztásáról és belső díszítéséről épp csak kezdeti benyomásokat szerezhettünk. A feltárt rétegsor, különösen a markáns pusztulási réteg fontos adalékkul szolgál az épület, és a gazdaság történetéhez, mely a leletanyag kiértékelése után lesz részletezhető. A villa kőperiódusát megelőző fa konstrukció újabb feltárt részletei szintén elősegítik a legkorábbi római területhasználatnak, a beépítés jellegének és kiterjedésének körvonalazását.



9. kép: A „bejárati komplexum” délkeleti falsarka
Fig 9: Southeast wall corner of the “entrance complex”

hill where it met the western fencing wall (Fig. 3: 26) while a 7 m stretch of the same wall was uncovered in the area of future building no. 18 in 2005. (Fig. 3: 27) The eastern edge of the territory around the “entrance complex” seems to have been between the areas of future buildings nos. 18 and 14. This is implied by the fact that the northern fencing wall could even be followed north of the area of future building no. 18 (excavation in 2002), but not farther toward east. Traces of the timber construction preceding the stone phase of the villa were found on the area of future building no. 20 as well, in line with the three east–west oriented timber imprints unearthed in the area of future building no. 18. The depressions from three parallel timbers were also unearthed here, south of the backyard of the entrance complex (Fig. 3: 28) while two more north–south oriented timber imprints were discovered



10. kép: A „bejárati komplexum” déli traktusa délkeletről
Fig. 10: Southern wing of the “entrance complex” from the southeast



11. kép: A „bejárati komplexum” déli traktusa délnyugatról
Fig. 11: Another view of the south wing of the “entrance complex” from the southwest



12. kép: A „bejárati komplexum” lakóhelyiségeinek részlete a feltárás során
Fig. 12: Detail of the dwelling rooms of the “entrance complex” during excavation

Mivel a megmaradt falrészletek, és ép fal alapok elvi lehetőséget nyújtanak a „bejárati komplexum” érintett, építészeti-ileg a villa egyik legértékesebb részének műemléki bemutatására, a feltárt terület szakszerű visszatöltésére a KÖH ilyen irányú határozata nyomán, még a feltárások folyamán sor került. A „villaépületek” teljes bemutatásának elvi lehetősége szintén továbbra is adott, a lehetőség fenntartását a KÖH az idén feltárt részekre is kiterjesztette.

Havas Zoltán

Irodalom/References:

GARÁDY 1936 – Garády S.: Ásatások az óbudai Lepold-téglagyár mellett. *ArchÉrt* 49 (1936) 88–96.

HAVAS 2006 – Havas Z.: Szondázó jelle-
gű és megelőző feltárások az úgynevezett
Testvérhegyi villa területén és környezeté-
ben. *Aqfűz* 12 (2006) 87–98.

LÁNG 2004 – Láng O.: Újabb adatok az
úgynevezett testvérhegyi villa topográfiai
helyzetéhez. *Aqfűz* 10 (2004) 90–105.

LÁNG 2005 – Láng O., Budapest, III., ker.,
Bécsi út 310. (Hrsz: 20023/13, 20023/22)
Aqfűz 11 (2004) 214–215.

lying in the middle of the southern wing
of the later stone building. (*Fig. 3: 29*)

The significance of the excavation of this year in the so-called “entrance complex” lies in the fact that it was possible to study the southern wing of the building together with its edges. It is already certain that this area housed a residence with a brick roof and decorated with frescos and terrazzo. The unearthed fresco fragments are the first wall paintings that can be linked with the Testvérhegy villa. At the same time, a large part of the above-mentioned residence lay outside the excavation territory, so that it was only possible to firm early impressions of its features, arrangement and interior decoration. The unearthed layer sequence and especially the clear destruction layer provided important data on the history of the building and the farm. It will only be possible to go into greater detail concerning this data after the find material is analyzed. The recently unearthed details of the timber construction preceding the stone phase at the villa contribute to the recognition of the features and extent of the earliest Roman land use and building in of the territory.

As the preserved wall fragments and the intact wall foundations that the “entrance complex” of this monument, one of the architecturally most valuable parts of the villa, be shown to the public, the uncovered area was already properly refilled during the excavation following the relevant decision of the KÖH. The theoretical possibility for the complete exhibition of the “villa buildings” remains open and in order to keep this option open the KÖH extended this decision to the architectural details unearthed this year as well.

Zoltán Havas